

Kollégium alapító oklevelében (Viennae, 1651. I. iänner) a közállapotok esetelése, a kollégium felállításának indoklása, majd az alapítás „constituendum, fundandumque” szavakkal való kimondása, egyidejűleg a széplaki apátság és been-i prépostság minden javaival való, örök időkre szóló ajándékozása tárja fel ezt a kapcsolatot. A további donationális levelek „... az éjjel-nappal örökődő, a népek Isten szavait hirdető, az ifjúságot fegyvelmező és oktató, szent-írást magyarázó és jó erkölcsöket hirdető...” jezsuita testvéreknek juttatja a mislei prépostság összes javait, majd Turóc és Zalavár jövedelmeiből is jelentős segítséget juttat. A rend viszont a Habsburgokban látja a rekatolizálás egyedüli támaszát és így a dinasztia érdekét az egyház érdekeivel azonosítja.

A kötet legbővebb anyaga az iskola belső életével: tanulmányi rendjével, tananyagával kapcsolatos. „Liturgikus könyvek” cím alatt olvassuk, hogy az óhajtott könyvek: ceremoniale-, sacerdotale-, officia omnium sacramentorum-, Missale stb. rövidesen megérkeznek. Arról is tudomást szerzünk, hogy a hívek kezén forgó mintegy ezernyi heretikus könyvet összeszednek és hasonlóan ecsedi Báthory Istvánhoz — elégetik. A Jezsuita rend magyarországi oktatási módjának kezdetei a kiadványból tökéletesen láthatók. További nagy értéke a könyvnek a Magyarországon tevékenykedő jezsuiták életrajza, a rendtagok életének nyilvántartási módja. Értéke az is, hogy az ARSI eddig ismeretlen szervezetébe és az ott elérhető anyagba bepillantást tesz lehetővé.

A kiadvány Magyarország és a jezsuiták vonatkozásában fontos, mondatnánk nélkülözhetetlen érték.

Domokos Pál Péter

Böloni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Benkő Samu. Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvk. 407 l.

Az első amerikai magyar útinapló 5. kiadása 3560 példányban jelent meg Bukarestben. 65—310.; 379—404. jegyzetek és kifejezések). Az új kiadás közli „Angliai utijegyzetek” címmel függelékként (313—352.) az útinapló angliai részének hol vázlatos, hol esszészerűen kidolgozott anyagát is. Az 5. kiadás másik újdonsága, hogy bőséges élet- és korrajzot ad bevezetőként (5—59.). A kötet élén a szerző egyetlen fennmaradt, korabeli arcképét, a 63. lapon az előző négy kiadás címlapját reprodukálja. Benkő Samu bevezetése nagy felkészültséggel, alapos ismerettel és nagy összehasonlító képességgel készült. Benkő érdeme, hogy Böloni Farkas

pályáját és munkásságát szépen megrajzolta, sőt a szomszéd román nép egykori utazóival is párhuzamba állította. Előző munkáival, főképp Kemény Zsigmond naplójával kitűnő felkészültségről, érzékeny hozzájárulásról és nagy szociológiai belátásról tett tanúbizonyságot. Böloni Farkas angliai és amerikai útinaplójához azonban nemcsak angolul kell érteni, hanem a korabeli angliai és amerikai társadalmi viszonyokat is át kellett volna tanulmányozni. Böloni Farkas Angliában az un. filozófiai radikálisok körével érintkezett, amerikai ismerőseinek lexikális adatai pedig azt mutatják, hogy az un. radikális demokraták mozgalmával tartott szoros ismeretséget. Az akkor döntő szerephez jutott, egyenjogúsított unitáriusok révén mindkét államban számos olyan történelmi nagyság ismerettségéhez jutott, akiknek a neve ma is szerepel a szabadgondolkodás, az emberi jogok és a haladás történetének, történelmi kézikönyveknek és életrajzi lexikonoknak a lapjain. Széchenyit kivéve egyetlen reformkori magyar utazónak sem voltak ilyen jelentős ismeretsei. Sajnos ezek a nevek nagy számban pontatlanul kerültek be a kiadásba. A magyar költészet első angol nyelvű antológiája, a *Poetry of the Magyars Poetry Magazine* címmel szerepel (316.). Kiadója, Sir John Bowring háromszor is Bowring névvel fordul elő (316, 324 és 376.). Walter Scott veje, Lockhart Lockhon néven szerepel (335 és 338.). Olyan történelmi alakok, mint Burdett, Kenwick és O'Connell Burdeck (315.) és Burdelt (317.), Kenwick, mint Kenrich, (331. és 332., kilencszer!), O'Connell mint O'Commel szerepel; az ossziáni Fingal itt Gingol, sőt a magyar Szarka szűcs mint Szenka fordul elő (318.); a skót földrajzi nevek félreolvasatában a 342—347. lapon tömeges tévedések vannak. A 384—389. lapon közölt életrajzi adatok semmitmondóan rövidnek. Hiányzanak a Böloni Farkas útján nagy szerepet játszott személyiségek közül olyanok, mint Audubon, Burdett, Hobhouse, Kenwick, Thayer, Weldt és Winthrop. Böloni Farkas kézírása nem olyan olvashatatlán, hogy egy-két kezdőszótag megállapítása után ne lehetne kideríteni a szóbanforgó neveket.

Érthetetlen, hogy a szerkesztő és a kiadó miért korlátozta magát a teljes útinapló kiadása helyett csupán az amerikai, és függelékkben az angliai rész kiadására. A Jancsó Elemér által kiadott kontinentális útinapló, és különösen annak franciaországi része, rendkívül fontos a szerző angliai várakozásainak és amerikai élményeinek megértése szempontjából. Ez a kiadvány (1943) a Erdélyi Ritkaságok egyébként is eltűnt sorozatában a könyvpiac szempontjából kívánatosabb tette volna az európai rész hozzáférhetőségét. Böloni Farkas párizsi és brüsszeli forradalmi

tapasztalatai, és különösen a saint-simonistákkal való ismeretségei, vezették Owenhez és az angol és amerikai radikális körökhöz, a chartisták és Jackson elnök körébe. A teljes útinaplónak mint szerves egésznek kiadása most már elkerülhetetlenül szükséges, természetesen a szövegben előforduló események szemléletes, műszaki adatok magyarázatával, beemlítve a korabeli történeti eseményekbe. Egy összkiadásnál függeléként feltétlenül közölni kellene Bölöni Farkas Sándor üldöztetésének naplóját.

Ugyancsak megoldandó feladat Bölöni Farkas útinaplójának hatása. Eddig is csak utalásokkal rendelkezünk a pozsonyi országgyűlési ifjúságára, Táncsicsra, Kossuthra és másokra gyakorolt befolyásáról, de a szövegszerű elemzés még nem történt meg. Nincs összképünk Bölöni Farkas hazatérése után kifejtett széleskörű és mélyreható társadalmi-politikai szervező tevékenységéről sem. Benkó Samu kiadványa így is hasznos cselekedet. A 379–383. lapon közölt bibliográfiai jegyzetek a magyarországi olvasó számára eddig hozzáférhetetlen közleményekre is felhívják a figyelmet. Bölöni Farkas Sándor amerikai útinaplójának ez az 5. kiadása, bármennyire is a legnagyobb példányszámú az eddigiek közül, nyomtalanul eltűnt a könyvforgalomból. Élénken illusztrálva a szerző élőszó-stílusának ma is élvezhetőségét.

Gál István

Lipták Gábor: Jókai Balatonfüreden. 2. átdolgozott és bővített kiadás. Bp. 1967. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság. 87 l. 16 t.

Több mint öt éve számoltunk be a jelen múzeumi kiadvány első változatának megjelenéséről. Az új edíció magában foglalja a régi értékeit (helytörténeti és életrajzi ismeretek, telekkönyvi kutatás Jókai telekvásárlásáról, háza eladásáról stb.) s mentes annak néhány, általunk is szóváltott hibájától. Lipták Gábor Jókai balatonfüredi tartózkodásainak megrajzolásánál korábban nem használta fel Hegedűsné Jókay Jolán emlékiratait, és ezek kellő kiaknázása most számos érdekes részlettel gazdagította munkáját, kivált a kiegészítés körüli esztendőkre vonatkozólag. Egyszersmind azonban Hegedűsné évszám-tévesztéseire is rámutat: a memoár pl. a villa elkészültét 1871-re teszi 1870 helyett. A balatoni tárgyú írások könyvszerkezete szintén teljesebb és szakszerűbb lett, s ezt említésre méltóan gyarapítani majd csak a hírlapi cikkek teljes feldolgozása után lehet. Egyelőre valóban igazat kell adnunk a szerzőnek:

„Villájának eladása után is felkereste ugyan Füredet [Jókai], sőt utolsó nyarán is járt ott, de élete utolsó szakaszában már műveiben nem jelenik meg többé... a Balaton. (83.) Valóban a *De kár megvénülniben* csak egész futólag esik szó pl. Kiss Mihály táblabíró füredi nyaralásáról, a *megjelenítés* elmaradt. S hadd egészítsük ki egy ponton a bibliográfiát: a legismertebb balatonfüredi témájú elbeszélés, *A Balaton völgyénei*, sorozatban való megjelenése nem szerepel, holott ez az írás helyet kapott a *Hátrahagyott Művek* 2. kötetében. (75 skk.) Lipták Gábor részletesen méltatja a balatonfüredi tartózkodások s a Lukanich Ottíliaval nagyrészt itt szövődött szerelmi regény hatását *Az arany ember* létrejöttére; valamelyest kételkedni látszik azonban Ottília balatonfüredi, illetőleg arácsi nyaralásában, s a 27. lapon az egész esetet „legendának” nevezi. Pedig Mikszáth Jókai életrajzában idevágó része minden bizonnyal Fesztyné tájékoztatásán alapult, és Jókai Róza *Ákik elmentek* c. könyvében ki is tér Ottília és a költő kapcsolatára, noha Mikszáthtal ellentétben a leány balatoni üdüléséről nem tesz említést. Hiteles följegyzés Ottília vonatkozásán Erődi-Harrach Bélának, *A Hon* egykori munkatársának visszaemlékezése is. (*Élet*, 1925.)

A könyvecske derekát múzeumi vezető alkotja, éppen ez ad alkalmat arra, hogy a gyűjtemény átalakítására vonatkozó javaslatunkat előadjuk. Bár az utóbbi időkben több változtatás történt, az 1954-i Jókai-kiállítás még a kelleténél jobban rányomja bélyegét a Jókai-házra, s az ötödik terem anyaga teljesen onnan került át. Elsősorban ezt, a ma már iskolás szemléletűnek mondható összeállítást kellene mással helyettesíteni. Tekintettel Balatonfüred földrajzi helyzetére, kézenfekvő a javaslat: ne csak Jókai Balaton-élményét tárja elénk a múzeum, hanem azt a sokszálú kapcsolatot is, amely Veszprém megye más tájaihoz, s ezen túl egész Dunántúlhoz fűzte. Mennyi színes dokumentum kerülhetne ide a költő pápai diákévről, herendi, továbbá zirci kirándulásáról, nem feledve, hogy az utóbbi közvetlen ösztönzést adott az *Enyim, tied, övé* kezdőfejezeteihez. A várpalotai várról vázlatot is őriz egyik notesze, a Somogy megyei Zala falucskából meg talán ő hozott ajándékba kapott rajtot haza, mert oda invitálta Zichy Mihály, a község híres szülötte. A Jókai-gyűjtemény mielőbbi felrészítését rendkívüli látogatottsága is sürgeti: ugyanannyira szem előtt van, mint a Petőfi Irodalmi Múzeum, s tán még több külföldi vendéggel dicsekedhetik, mint amaz.

Nagy Miklós